

Лабораторна робота №3
ВИВЧЕННЯ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ ОБЕРТАЛЬНОГО
РУХУ

Мета роботи – експериментально перевірити основний закон динаміки обертального руху.

Прилади і матеріали: маятник Обербека, набір важків, секундомір, штангенциркуль, викрутка.

Теоретичні відомості

Основний закон динаміки обертального руху виражається рівнянням:

$$\varepsilon = \frac{M}{I}, \quad (3.1)$$

де ε – кутове прискорення тіла, що обертається; M – момент сили, яка діє на тіло; I – момент інерції тіла.

Коли вісь обертання закріплена, замість векторного рівняння (3.1) можна використовувати скалярне:

$$\varepsilon = \frac{M}{I}, \quad (3.2)$$

У даній роботі експериментально перевіряється рівняння (3.2) на установці, запропонованій Обербеком.

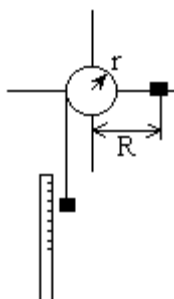

Рис. 3.1.

Установка – це хрестоподібний маховик, на стержні якого можуть надіватися додаткові муфти. Маховик приводиться в прискорений обертальний рух під дією тягаря. Оскільки радіус шківів, на який намотана нитка, відомий, то, виміривши шлях h , пройдений тягарем вздовж лінійки, і час t проходження цього шляху, можна знайти кутове прискорення маховика:

$$\varepsilon = \frac{a}{r}; \quad h = \frac{at^2}{2}; \quad a = \frac{2h}{t^2}.$$

Звідси

$$\varepsilon = \frac{2h}{rt^2}. \quad (3.3)$$

Визначимо силу, яка діє на шків і дорівнює натягу нитки (силою тертя нехтуємо):

$$F = m(g - a),$$

де a – прискорення тягаря.

Тоді обертаючий момент:

$$M = Fr = m(g - a)r. \quad (3.4)$$

Якщо момент інерції хрестовини дорівнює I_0 , то момент інерції всього маятника можна знайти як суму моментів інерції хрестовини і надітих на неї муфт. Оскільки розміри муфт малі порівняно з відстанню R від осі обертання до центрів їх мас, то

$$I = I_0 + 2m'_0R^2, \quad (3.5)$$

де m'_0 – маса муфти.

Момент інерції хрестовини $I_0 = \frac{1}{6}ml^2$, де m – маса, а l – довжина одного стержня хрестовини. Таким чином, на установці можна незалежно виміряти величини, що входять до рівняння (3.2). Експериментальна перевірка основного закону обертального руху полягає в перевірці співвідношень:

$$\frac{M_1}{\varepsilon_1} = \frac{M_2}{\varepsilon_2}, \quad \text{при } I = \text{const}; \quad (3.6)$$

$$\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} = \frac{I_2}{I_1}, \quad \text{при } M = \text{const}. \quad (3.7)$$

Порядок виконання роботи

1. Намотати нитку на шків, відмітити, проти якої поділki на шкалі знаходиться нижня частина пластинки з тягарем m_1 , відпустити її і одночасно ввімкнути секундомір. Коли пластинка досягне нижнього положення, зупинити секундомір, визначити час і виміряти шлях, пройдений пластинкою. Аналогічні вимірювання повторити п'ять разів, беручи кожний раз ту саму висоту h . Подібні вимірювання провести з тягарем m_2 . Виміряти штангенциркулем діаметр шківa в кількох місцях, записати значення радіуса r . Результати вимірювання занести до табл. 3.1.

Таблиця 3.1

№ n/n	m_1 , г	m_2 , г	h_1 , см	r , мм	t_1 , с	Δt_1 , с	t_2 , с	Δt_2 , с	M_1 , Н·м	M_2 , Н·м	ε_1 , с ⁻²	ε_2 , с ⁻²	I_0 , кг·м ²
1													
2													
3													
4													
5													
Ср													

2. Надіти на протилежні кінці одного із стержнів маховика по муфті і закріпити їх так, щоб центр мас системи був на осі обертання. За цих умов будь-яке положення маховика відносно стійке (стан байдужої рівноваги), а обертання маховика при сталому навантаженні рівноприскорене. Навантаживши пластинку тягарем m_1 , повторити п'ять разів вимірювання, описані в п.1. Відстань R від центра муфт до осі обертання виміряти лінійкою. Значення маси муфти m_0 задає керівник лабораторної роботи. Результати вимірювань занести до табл. 3.2.

Таблиця 3.2

№ n/n	m_1 , г	ε_1 , с ⁻²	I_0 , кг·м ²	h , см	t'_2 , с	$\Delta t'_2$, с	m'_0 , г	R , см	I'_2 , кг·м ²	ε'_2 , с ⁻²
1										
2										
3										
4										
5										
Ср										

Обробка результатів вимірювань

1. Визначте за формулою (3.4) моменти M_1 і M_2 сил згідно з середніми значеннями з п'яти дослідів для кожної діючої сили.

2. За формулою (3.3) визначте кутові прискорення ε_1 і ε_2 маховика згідно з їх середніми значеннями для кожного досліду.

3. Перевірте виконання співвідношення (3.6).

4. За приведеною для I_0 формулою визначте момент інерції маховика без муфт, взявши його усереднене значення.

5. За формулою (3.5) визначте момент інерції I'_2 маховика з муфтами і кутове прискорення ε'_2 , яке надає маховику з муфтами тягар m_1 .

6. Перевірте виконання співвідношення (3.7).

7. Оцініть достовірність виконання співвідношень (3.6) і (3.7), записавши відповідні величини у формі:

$$\left(\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} \right)_{\text{ср}} \pm \Delta \left(\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} \right); \left(\frac{M_1}{M_2} \right)_{\text{ср}} \pm \Delta \left(\frac{M_1}{M_2} \right), \quad (3.8)$$

$$\left(\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} \right)_{\text{ср}} \pm \Delta \left(\frac{\varepsilon_1}{\varepsilon_2} \right); \left(\frac{I_1}{I_2} \right)_{\text{ср}} \pm \Delta \left(\frac{I_1}{I_2} \right). \quad (3.9)$$

Контрольні запитання

- 1а. Яку фізичну величину називають моментом інерції твердого тіла? Сформулюйте теорему Штейнера.
- 2а. Що називають моментом сили і як він направлений?
- 1б. Виведіть закон збереження моменту імпульсу.
- 2б. Яка з величин в роботі вимірюється з найбільшою (найменшою) точністю?
[1, с. 131 – 144; с. 55 – 58]